

П.О. КУЦИК

(Львівська комерційна академія, м. Львів, Україна)

Концептуальні підходи до розгляду інформаційних систем обліку в корпоративному управлінні

Прийняття ефективних управлінських рішень в процесі діяльності підприємств залежить від сучасної системи обліку. У зв'язку з цим у статті розглянуто корпоративні та міжорганізаційні інформаційні системи, виділено низку ознак, які характеризують їх застосування на сучасному етапі. Уточнено зміст облікової інформації, що формується у середовищі сучасних інформаційних систем, і являє собою складний та об'ємний контент й використовується для прийняття рішень у сфері корпоративного управління. Обґрунтовано, що інформаційна система обліку володіє певними інтегральними властивостями, що передбачає наявність додаткового функціоналу, який може бути використаний для отримання синергетичного ефекту при прийнятті рішень. Дослідження дозволило запропонувати концептуальну модель розширеної інформаційної системи обліку, яка включає у себе додаткові опції і допомагає реалізувати ключові завдання управлінського контролю та підготовки корпоративної звітності. Запропонована модель може бути реалізована на основі найбільш популярних рішень класу ERP, доповнених засобами бізнес-аналітики та іншими додатками.

Ключові слова: інформаційна система, розширена інформаційна система обліку, облік, облікова інформація, корпоративне управління.

П.А. КУЦЫК

(Львовская коммерческая академия, г. Львов, Украина)

Концептуальные подходы к рассмотрению информационных систем учета в корпоративном управлении

Принятие эффективных управленческих решений относительно деятельности предприятий зависит от современной системы учета. В связи с этим в статье рассмотрены корпоративные и межорганизационные информационные системы, выделен ряд признаков, характеризующих применение систем на современном этапе. Уточнено содержание учетной информации, которая формируется в среде информационных систем и представляет собой сложный и объемный контент, что используется для принятия решений в сфере корпоративного управления. Обосновано, что информационная система учета обладает определенными интегральными свойствами, что предусматривает наличие дополнительного функционала, который может быть использован для получения синергетического эффекта при принятии решений. Исследование позволило предложить концептуальную модель расширенной информационной системы учета, которая включает в себя дополнительные опции и помогает реализовать ключевые задачи управленческого контроля и подготовки корпоративной отчетности. Предложенная модель может быть реализована на основе наиболее популярных решений класса ERP, дополненных средствами бизнес - аналитики и другими приложениями.

Ключевые слова: информационная система, расширенная информационная система учета, учет, учетная информация, корпоративное управление.

Conceptual Approaches to Review of Corporate Governance Information Accounting Systems

Making efficient management decisions as to companies' activities depends on up-to-date accounting system. In this connection the article covers corporate and inter-organizational information systems, a number of features characterizing the use of systems at the present stage have been identified. The content has been specified as to accounting information formed in the information systems environment and which is a complex and volume content that is used for decision making in corporate governance. It has been grounded that the accounting information system has certain integral properties that provide for the additional functionality which may be used for producing a synergistic effect when making decisions. The study has allowed the author to propose a conceptual model of extended accounting information system which includes some additional options and help implement the key objectives of management control and preparation of corporate reporting. The proposed model can be implemented based on the most popular ERP class solutions supplemented by 'business – analysts' means and other applications.

Keywords: information system, extended accounting information system, accounting, accounting information, corporate governance.

Постановка проблеми. Корпоративне управління, яке здійснюється в інтересах акціонерів та інших зацікавлених сторін (стейкхолдерів) компанії, передбачає прийняття управлінських рішень у досить широкому діапазоні. Це пов'язано з участю у корпоративному управлінні багатьох осіб – членів Ради директорів, виконавчих керівників, інших менеджерів.

Суть корпоративного управління розкривають два питання: 1) хто буде керувати і контролювати компанію (підприємство); 2) як найкраще керувати і контролювати компанію (підприємство). Враховуючи те, що директори та інші посадові особи можуть мати різні погляди щодо місії компанії та формувати різні інформаційні запити, корпоративна облікова система повинна знаходити можливість не тільки постачати сухі цифри показників, але й надавати гнучку аналітичну підтримку особам, що приймають рішення. При цьому виникає потреба інформаційної медіації корпоративних спорів та конфліктів, через що зростають вимоги до об'єктивності облікових даних та інформаційних систем обліку у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ще у другій половині 1950-х років вчені вказували на можливість впливу інформаційних систем на діяльність фірм та управління ними [19]. Трохи пізніше, у 1960-х роках вперше було розглянуто проблему взаємодії між різними компаніями у контексті обміну інформацією. Зокрема, Ф. Кауфман писав про недоречність обмеження сфери менеджменту виключно внутрішнім середовищем фірми та вказував на необхідність рахуватися з можливостями координації обробки даних поза її організаційними межами [16, с. 141].

Повноцінне використання інформаційних систем у корпоративному управлінні стало можливим у 1980-х роках, коли технологічний розвиток дозволив широко застосовувати персональні електронні обчислювальні машини (ПЕОМ), а дещо пізніше – у 1990-х роках – засоби мережевих комунікацій та

електронного обміну даних. З'явилася можливість спільного використання та поширення інформації як серед юридичних осіб, об'єднаних в корпорацію, так і серед непов'язаних між собою компаній (підприємств), які взаємодіють для досягнення спільних цілей на ринку.

Отже, питання місця інформаційних систем у корпоративному управлінні є актуальними в другій половині ХХ ст. та на початку ХХІ ст. як серед зарубіжних вчених [7-9, 12-20, 22, 23], так і вітчизняних вчених, які розглядають місце інформаційних систем в економіці, обліку, аналізі та аудиті [1-6]. У працях вчених системно розглянуто підходи до використання інформаційних систем в управлінні, але проблеми їх розвитку в умовах динамічної зміни бізнес-оточення та появи новітніх технологій досліджені на даний час недостатньо.

Мета статті - дослідити можливості впровадження нового функціоналу інформаційних систем та створення інтегрованої корпоративної системи обліку, що орієнтується на прийняття ефективних управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. У світі бізнесу набули поширення корпоративні інформаційні системи (КІС) та міжорганізаційні інформаційні системи (МОІС). КІС являє собою інформаційну систему, призначену для комплексної автоматизації всіх видів господарської діяльності підприємств, у тому числі корпорацій, що складаються з групи компаній, які вимагають єдиного управління [5, с. 184].

Особливостями КІС є масштабність, багатоплатформне обчислення, робота у неоднорідному обчислювальному середовищі, віддалена обробка даних тощо. Такі системи покликані зробити прозорими процеси інвестицій у бізнес (для акціонерів і менеджменту), надати можливість стратегічного планування діяльності окремих бізнесів та корпорацій, сприяти оптимізації витрат і зростанню прибутковості, забезпечити

оперативне управління згідно з ключовими показниками ефективності, такими як собівартість продукції, структура витрат, рівень прибутковості тощо.

Що стосується МОІС, то більшість авторів розглядають їх як сукупність інформаційних та комунікаційних технологій, завдяки яким реалізується обмін даними між різними фірмами [7, 8, 17]. За визначенням С.Б. Еом, МОІС – це система, що виходить за межі організації завдяки електронним зв'язкам з її партнерами для спільного користування даними, інформацією і бізнес-додатками та забезпечення можливості проведення електронних транзакцій, включаючи придбання і продаж товарів та послуг. Електронний зв'язок встановлюється за допомогою Інтернету, екстранету, інтранету, програмного забезпечення для робочих груп (Groupware), систем електронного документообігу (Workflow Systems), мобільних технологій зв'язку тощо [10, с. 4-5].

Можна виділити низку ознак, якими характеризується застосування МОІС на сучасному етапі:

- МОІС спираються на мережі комунікацій, які розглядаються в якості інфраструктури міжорганізаційної взаємодії. При цьому важливими є особливості інтерфейсу, такі як формат даних або протокол зв'язку;

- оскільки МОІС використовуються щонайменше двома фірмами, то сфера впливу і контролю завжди виходить за межі окремої фірми. У цьому зв'язку впровадження МОІС неминуче має довгострокові наслідки для галузевого ринку з погляду співвідношення ринкової влади економічних агентів, що діють на ньому;

- застосування МОІС полегшує розвиток нових організаційних форм взаємодії суб'єктів ринку (наприклад, створення віртуальних підприємств, електронних ринків);

- МОІС здатні значно скорочувати комунікаційні та транзакційні витрати, хоча це і не є обов'язковим наслідком їх впровадження;

- вигода, яку отримує компанія, може знаходитися у залежності від кількості всіх користувачів МОІС (тобто, можливе існування мережових екстерналій).

Протягом останніх років впровадження систем електронного обміну даними стимулювало процеси стандартизації та уніфікації форматів подання інформації. Це надало додатковий імпульс розвитку МОІС як систем міжорганізаційної взаємодії, які розвивають та доповнюють можливості внутрішніх корпоративних інформаційних систем.

Інформаційні системи для корпоративного управління у науковій літературі [1, 4, 5] групують та виділяють по-різному. Найчастіше згадують КІС, що призначені для управління ресурсами: MRP (Material Requirements Planning) – планування матеріальних потреб; MRP II (Manufacturing Resource Planning) – планування ресурсів виробництва; ERP (Enterprise Resource Planning) – планування ресурсів підприємства. Крім того, виділяють й інші

інформаційні системи, орієнтовані на виробничі потреби: управління логістикою (SCM – Supply Chain Management), управління виробничими процесами (MES – Manufacturing Execution System), управління розробкою продуктів (PDM – Product Development Management) тощо.

Також у сучасних компаніях широко використовуються інформаційні системи управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM – Customer Relationship Management), інформаційні системи обліку (AIS – Accounting Information System), інформаційні системи організації робочого простору (Workflow), електронної комерції (e-Commerce) та інші.

Вказані інформаційні системи, як правило, не обмежуються якимось одним функціоналом – наприклад, плануванням ресурсів, взаємовідносинами з клієнтами чи розробкою нових продуктів. Більшість з них будується за модульним принципом і охоплює значну частину інформаційного простору підприємства.

Впровадження КІС має на меті, насамперед, підвищення ефективності корпоративного управління. Досягнення цієї мети залежить від багатьох факторів, серед яких важливе місце посідає використання облікової інформації, що формується у середовищі КІС. Інформаційні системи обліку, вбудовані в КІС, забезпечують не тільки подання фінансової звітності, але й реалізацію таких інструментів управлінського обліку, як калькулювання за видами діяльності (ABC), бюджетування, облік за центрами відповідальності, аналіз рентабельності клієнтів тощо.

Таким чином, у межах інформаційних систем обліку забезпечується реалізація можливостей не лише бухгалтерського обліку, але й фінансового менеджменту та управлінського контролю.

У зв'язку із значною варіативністю КІС, у середовищі яких реалізується облікова функція, зміст облікової інформації потребує уточнення. У цьому сенсі, важливо відзначити таке:

- облікова інформація створюється на основі сучасних інформаційних технологій, що передбачає перегляд традиційних паперових технологій;

- облікова інформація має інтегрований характер, що не завжди дозволяє чітко класифікувати її призначення чи функціональну належність;

- облікова інформація, створена на основі сучасних інформаційних технологій, є відкритою для санкціонованих користувачів незалежно від місця їх знаходження;

- корисність облікової інформації прямо пропорційна своєчасності та доречності її використання у процесі прийняття управлінських рішень.

Таким чином, облікова інформація, що формується у середовищі сучасних інформаційних систем та під впливом інформаційних технологій, являє собою складний та об'ємний контент, що використовується для прийняття рішень у сфері корпоративного управління. Зміст цього контенту

Бухгалтерський облік

визначається вимогами вищого керівництва компанії та зовнішніх стейкхолдерів (зацікавлених сторін), функціональними можливостями КІС, а також

директивною інформацією, що знаходить відображення в обліковій політиці, корпоративних стандартах обліку і звітності тощо (рис. 1).

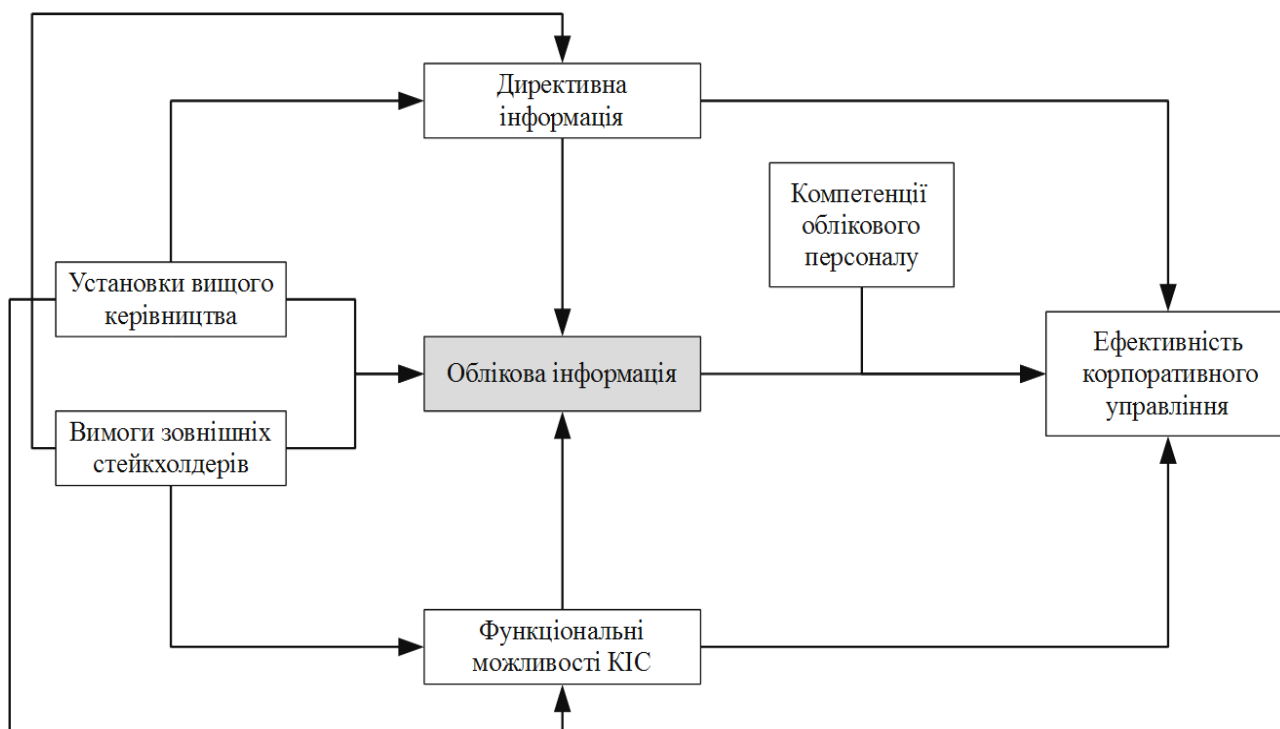
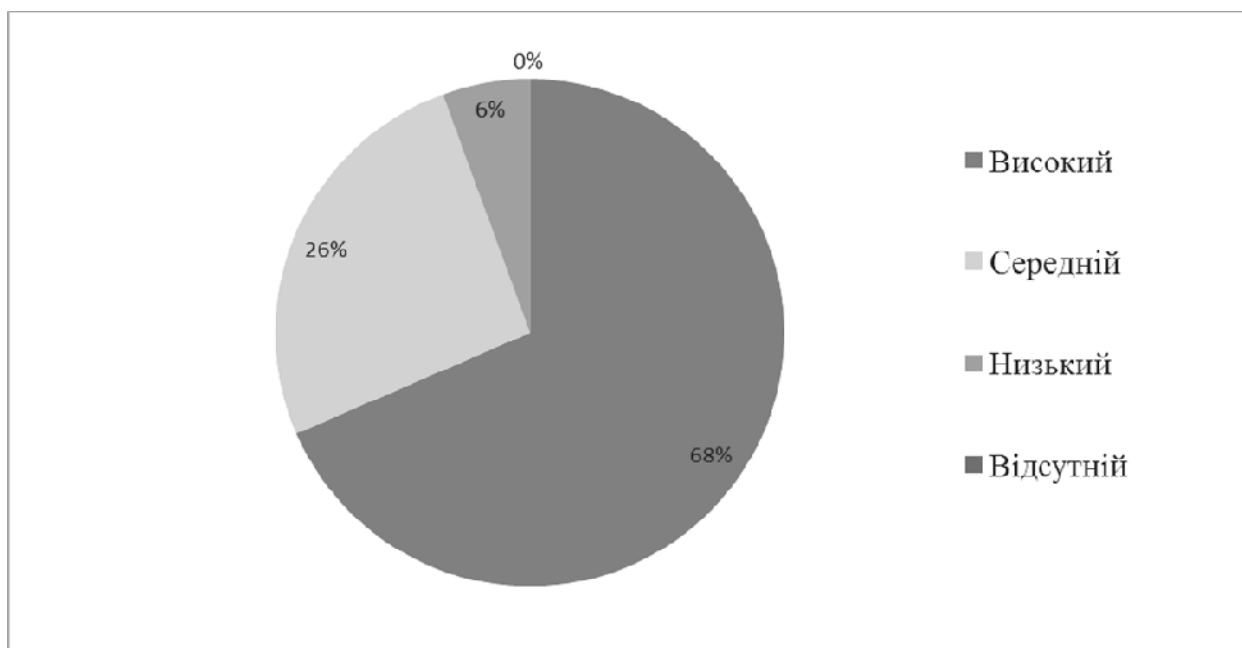

Рис. 1. Облікова інформація як передумова забезпечення ефективності корпоративного управління (розроблено автором)

Згідно проведених нами досліджень, вплив облікової інформації на ефективність корпоративного управління більшість керівників компаній оцінюють як високий. Такої думки дотримується 68 %

респондентів. 26 % вважає, що такий вплив є середнім, 6 % - що низьким. Про відсутність впливу не вказав жоден з опитаних (рис. 2).

Джерело: складено автором на основі опитування керівників 54 підприємств України, травень 2013 р.

Рис. 2. Вплив облікової інформації на ефективність корпоративного управління

Важливо відзначити, що облікова інформація, що використовується у корпоративному управлінні, повинна відображати господарські факти і події компанії з максимальним наближенням до реального часу та з урахуванням динамічного бізнес-середовища.

Мінливість зовнішніх чинників, таких як очікування стейкхолдерів, ринкова кон'юнктура, транскордонна логістика та інших, з кожним роком стає вищою і вищою. Це призводить до зростання залежності корпоративного управління від своїх інформаційних систем, для адаптації яких компанії змінюють бізнес-процеси та вносять корективи у свою діяльність.

Підвищення ролі КІС у цілому та облікової функції зокрема обумовлює зростання очікувань користувачів щодо них. Задоволення цих очікувань потребує ґрунтовних наукових досліджень на перетині теорії обліку, інформатики та прикладних економічних дисциплін. У працях таких вчених, як Ф.Ф. Бутинець, С. Грабські, С.В. Івахненко, Р. Постон, М.С. Пушкар, К. Фергюсон та інших системно розглянуто підходи до використання інформаційних систем обліку в управлінні. Але проблеми їх розвитку в умовах динамічної зміни бізнес-оточення та появи новітніх технологій, таких як хмарні обчислення, досліджені на даний час недостатньо.

Сучасні компанії не схильні інвестувати кошти у розробку та підтримання інформаційних систем. Замість цього, вони купляють потрібні їм рішення та сервіс на відкритому ринку, що дозволяє впровадити потрібний функціонал за менші строки і з меншими витратами.

Незважаючи на те, яку інформаційну систему обліку обирає для себе компанія, вона повинна подбати про адаптацію її базових можливостей до своїх потреб, а також про забезпечення додаткового функціоналу для вирішення специфічних

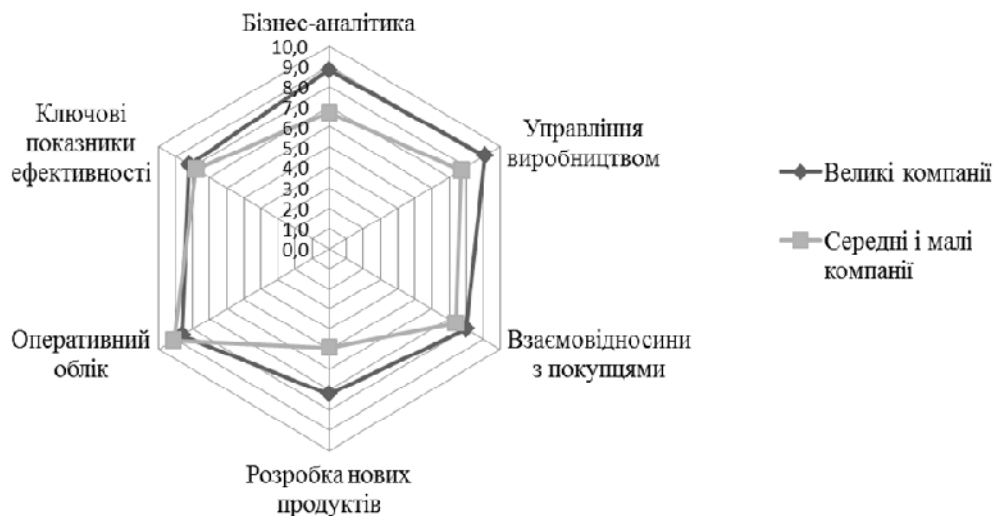
організаційних проблем. У динамічному бізнес-оточенні потреба у модернізації КІС та її елементів (модулів) є перманентною, що вимагає постійної участі власного чи залученого персоналу у налагодженні інформаційних систем та оптимізації пов'язаних з ними бізнес-процесів компанії.

Відповідно, у нашому дослідженні ми вважаємо доцільним розглянути акцентувати увагу на таких питаннях. По-перше, якою повинна бути інформаційна система обліку у середовищі КІС? По-друге, який функціонал повинен бути впроваджений для забезпечення відповідності інформаційної облікової системи динамічному бізнес-середовищу компанії? По-третє, які інструменти оцінки ефективності інформаційної системи обліку у середовищі КІС можуть бути застосовані?

Наша позиція полягає у тому, що інформаційна система обліку не повинна обмежуватися суто бухгалтерськими процедурами підготовки фінансової звітності. Ми погоджуємося з думкою С.А. Кузнецової, що облікова система повинна розглядатися як відокремлена сукупність взаємодіючих між собою елементів, яка утворює визначену цілісність, володіє певними інтегральними властивостями, що дозволяє їй виконувати всередині підприємства визначені функції [3, с. 29].

Інтегральні властивості інформаційної системи обліку передбачають наявність додаткового функціоналу, який може бути використаний для отримання синергетичного ефекту при прийнятті управлінських рішень. Наприклад, дані бухгалтерського обліку, доповнені бізнес-аналітикою, є ціннішими для осіб, що приймають рішення, ніж «чиста» бухгалтерська інформація.

Нами було досліджено бачення керівництва 54 українських компаній щодо додаткового функціоналу, який вони вважали би корисним для розширення можливостей облікових інформаційних систем (рис. 3).

Джерело: складено на основі опитування керівників 54 підприємств України, травень 2013 р.

Рис. 3. Пріоритети українських компаній щодо впровадження додаткового функціоналу в інформаційних системах обліку

Бухгалтерський облік

Представники великих компаній надали перевагу таким функціям, як управління виробництвом (9,1 балів), бізнес-аналітика (8,8 балів), оперативний облік (8,6 балів). Керівники середніх та малих компаній на перші місця поставили оперативний облік (9,1 балів), ключові показники ефективності (7,8 балів), управління виробництвом (7,7 балів).

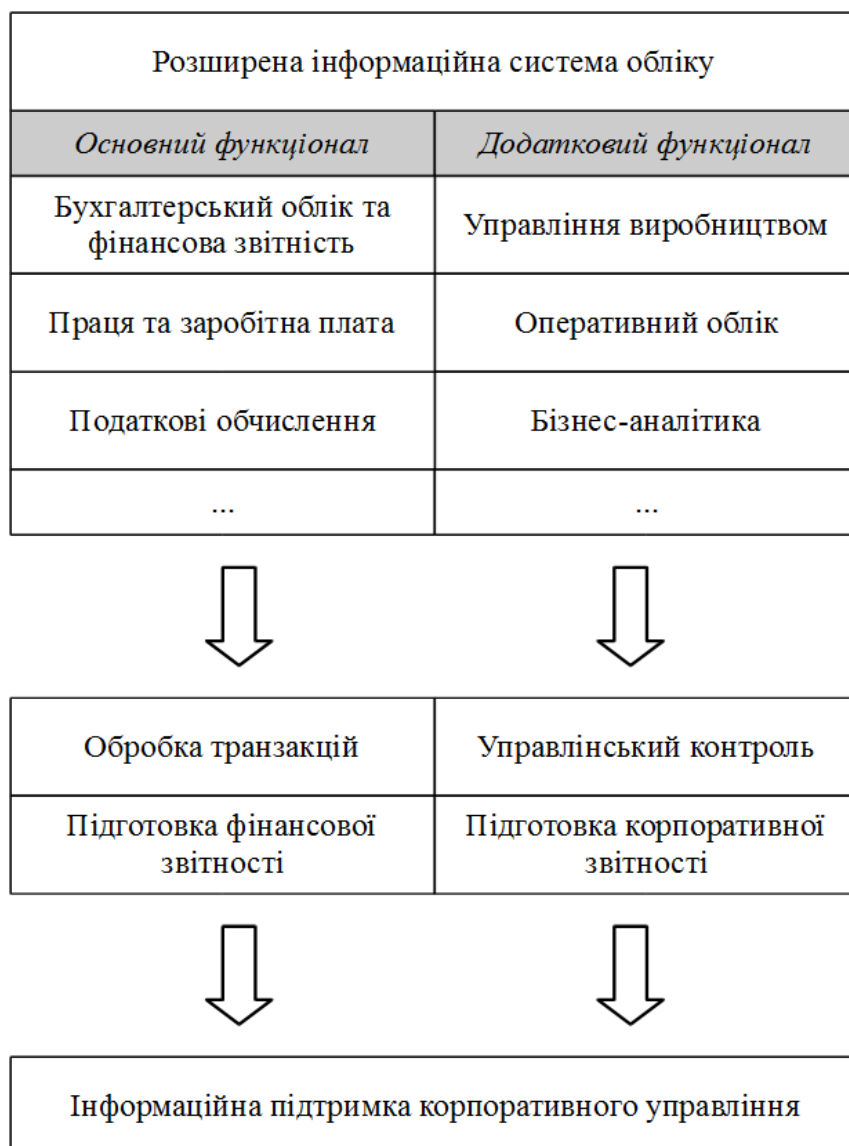
У цілому, достатньо високі оцінки отримали також функції управління взаємовідносинами з покупцями (8,0 балів – великі; 7,4 бали – середні та малі компанії), управління розробкою нових продуктів (7,2 бали – великі; 4,9 балів – середні та малі компанії).

Результати даного дослідження дозволили нам запропонувати концептуальну модель розширеної інформаційної системи обліку, яка включає у себе додаткові опції і допомагає реалізувати ключові завдання управлінського контролю та підготовки корпоративної звітності (рис. 4). Така модель на практиці може бути реалізована на основі найбільш

популярних рішень класу ERP (SAP R/3, Oracle, Axapta/Navision, IPS Applications тощо), доповнених засобами бізнес-аналітики та іншими додатками.

Розширена інформаційна система обліку (далі – РІСО), як і будь-яка інша інформаційна система, являє собою поєднання технологій, людей, процедур і даних для управління процесами та діяльністю компанії. Найбільш ефективною можна вважати таку РІСО, яка є найкращою моделлю не тільки для відображення реальних фактів і подій, що відбулися, але й для імітування таких подій для варіантного аналізу та прийняття рішень.

Якщо для обробки транзакцій і підготовки фінансової звітності система повинна дотримуватися досить жорстких правил і стандартів (наприклад, МСФЗ чи ПСБО), то для здійснення управлінського контролю та розробки корпоративної звітності регламентування відіграє порівняно меншу роль, ніж поглиблений аналіз та експертиза.

Джерело: розроблено автором

Рис. 4. Концептуальна модель розширеної інформаційної системи обліку

Мінливе ринкове середовище, в якому функціонують сучасні компанії, теж вимагає від них певного динамізму. Процедури внутрішнього контролю, пов'язані з РІСО, повинні вчасно фіксувати всі факти невідповідності облікової інформації чинним потребам управління та ініціювати зміни в обліковій політиці, регламентах і процедурах.

Зокрема, фінансова звітність, що формується у межах РІСО компанії, потребує деталізації (у різних розрізах) для задоволення потреб вищого керівництва та численних стейкхолдерів. Прийняття рішень на оперативному, тактичному і стратегічному рівнях управління теж потребує формування різних фінансових даних, з різною деталізацією й аналітичним опрацюванням (залежно від ситуації). Це означає, що пришвидшення змін у зовнішньому бізнес-оточенні спонукатиме користувачів робити більше нерегламентованих запитів через РІСО, а рівень вимог до пов'язаної бізнес-аналітики буде вищим. Ті завдання, з якими не зможе впоратися основний функціонал РІСО, вирішуватиме додатковий функціонал, і чим частіше він буде задіяний, тим вищого рівня інтегрованості набуватиме система. Разом з тим, цей процес потребуватиме розвитку компетенцій облікового персоналу та фахівців, що обслуговують інформаційну інфраструктуру компанії.

Зауважимо, що наукові дослідження середовища функціонування РІСО на сьогоднішній день обмежуються, переважно, вивченням проблем їх створення та управління ними [11, 21], підтримки прийняття управлінських рішень на основі облікової інформації [22, 23]. Але зроблений нами огляд наукової літератури показує, що використання РІСО як конкурентної переваги у мінливому бізнес-оточенні досі належним чином не розкрито.

РІСО є одним з важливих нематеріальних активів, якими користуються компанії поряд з іншими активами. Але, на відміну від більшості інших активів, РІСО, як правило, не володіє гомогенними характеристиками, які дозволили би порівнювати її з аналогічними інформаційними системами інших компаній. Конфігурація РІСО у кожному конкретному випадку є унікальною, що обумовлює її унікальні можливості. З одного боку, це забезпечує стійку конкурентну перевагу для компанії, але, з іншого боку, може створювати труднощі при об'єднанні компаній шляхом злиття чи поглинання.

Для уникнення таких труднощів компаніям доцільно впроваджувати детальні регламенти роботи у середовищі РІСО, уніфікувати основні процеси і процедури, плани рахунків і положення з облікової політики. Поряд з цим, забезпечення конкурентних переваг потребує формування такого набору властивостей РІСО, які би важко було відтворити конкурентам. Найчастіше це робиться за рахунок формування додаткового функціоналу облікової системи, конфігурація якого повинна бути сприятливою для роботи у мінливому бізнес-середовищі.

Унікальність РІСО як передумови конкурентної переваги компанії визначається не тільки її конфігурацією. Не менш важливими є процеси і процедури використання РІСО. Коли різні компанії використовують однакові (типові) модулі систем ERP чи CRM, це не означає, що у них однакові бізнес-процеси чи показники ефективності діяльності. Тому створення і використання РІСО повинно будуватися на концепції конкурентної переваги та створювати комплекс інформаційно-організаційних зв'язків, який важко відтворити.

Наші дослідження показали, що РІСО тісно пов'язані зі стратегією компанії. Взаємозв'язок між ними і раніше відзначали окремі дослідники, вважаючи, що конфігурація та зміст інформаційної облікової системи впливають з прийнятої стратегії [18, с. 207-232]. З цього погляду, РІСО ніби пасивно наслідують стратегію, але сама на неї не впливає. Інший погляд, навпаки, полягає у тому, що облікова система відіграє активну роль у стратегічному менеджменті, виступаючи механізмом реалізації організаційної стратегії [9, 13].

Активна роль облікової системи щодо управління стратегією найбільш вдало обґрунтовується М. К. Фідженером, який вважає, що облік забезпечує динамічне вирівнювання стратегій, надаючи довгострокову впевненість у їх ефективності та відповідності тактичним планам і діям [12, с. 25-27].

Внесок РІСО у процеси управління стратегією компанії можна розглядати як через перелік запитів користувачів, які вона може задовольнити, так і за допомогою оцінки корисності облікової інформації. Ми погоджуємося з думкою багатьох вчених [14, 15, 20], що вибір стратегії у мінливому бізнес-середовищі потребує більш просунутого інформаційного забезпечення. Якщо облікова інформація має високе значення таких характеристик, як обсяг, своєчасність, агрегування та інтегрованість, це може бути підтвердженням високого рівня складності РІСО.

Висновки. На сучасному етапі розвитку бізнесу застарілі облікові системи можуть бути бар'єрами для успішної реалізації стратегії компанії. Не зважаючи на те, що інформаційні технології розвиваються досить швидко, функціонал складних КІС використовуються зазвичай неповністю. Таким чином збільшується розрив між тим, що система теоретично може, і тим, що від неї реально отримує компанія. Цьому сприяє як складність впровадження КІС, так і внутрішній (організаційний) спротив інноваціям. Зокрема, обліковці часто продовжують виконувати традиційні відносно прості процедури у середовищі інформаційних систем, які здатні реалізовувати набагато складніші алгоритми. Брак мотивації до впровадження нових правил, політик і процедур є важливим бар'єром на шляху впровадження нових методів обліку та розширення функціоналу РІСО.

Компанії, що впроваджують інформаційні системи, найчастіше надають перевагу автоматизації діяльності на оперативному і тактичному рівнях. Лише потім увага приділяється питанням забезпечення стратегічного управління. Час

впровадження складних інформаційних систем часто розтягається на роки. Тому наявність в компанії потужної РІСО з розвиненим функціоналом ще не означає, що цей функціонал повноцінно використовується.

Отже, забезпечення додаткового функціоналу РІСО варто вважати необхідною, але не достатньою умовою її ефективності. Потрібно зважати на те, що співробітники компаній часто зацікавлені у збереженні низького рівня інтеграції і не схильні модернізувати недосконалі, але звичні для них, бізнес-процеси. Тому впровадження нового функціоналу інформаційних систем та створення інтегрованої корпоративної системи обліку потребує здійснення інтеграції, як мінімум, на трьох рівнях – на рівні концепції, на рівні програмного забезпечення і на рівні даних.

4 Список використаних джерел

1. *Іванюта П.В.* Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: [навч. посібник] / П.В. Іванюта. – К.: ЦУЛ, 2007. – 180 с.
2. *Івахненко С.В.* Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: [навч. посібник] / С.В. Івахненко; [4-те вид., випр. і доп.]. – К.: Знання, 2008. – 343 с.
3. *Кузнецова С.А.* Бухгалтерський облік в системі формування управлінської інформації: методологія та практика: [монографія] / С.А. Кузнецова. – Мелітополь: Таврійський держ. агротехнологічний ун-т, 2007. – 297 с.

4. *Пономаренко В.С.* Інформаційні системи і технології в економіці / В.С. Пономаренко. – К.: Академія, 2002. – 544 с.

5. *Різнченко Л.В.* Досвід упровадження корпоративних інформаційних систем управління на вітчизняних підприємствах / Л.В. Різнченко, Н.В. Ткаченко // Вісник КДПУ ім. М. Остроградського. – 2009. – В. 4. – Ч. 2. – С. 184-189.

6. *Сопко В.В.* Економіко-правові основи й напрями уніфікації і адаптації термінології бухгалтерського обліку та контролю для потреб міжнародної стандартизації / В.В. Сопко // Фінанси України. – 2006. – № 8. – С. 113-124.

7. *Applegate L.M.* Corporate Information Systems Management: Text and Cases / L.M. Applegate, F.W. McFarlan, J.L. McKenney. – 8th ed. – Chicago: McGraw-Hill/Irwin, 2008. – 524 p.

8. *Cash J.I., Konsynski B.R.* 1985. IS redraws competitive boundaries. Harvard Business Review 63 (2): pp. 134–142.

9. *Chenhall R.H.* Management control systems design within its organizational context: findings from contingency-based research and directions for the future / R.H. Chenhall // Accounting, Organizations and Society. – 2003. – Vol. 28. – No. 2-3. – P. 127-168.

10. *Eom S.B.* Inter-organizational Systems in the Internet Age / S.B. Eom. – IDEA Group Publishing: Hershey et al, 2005.

11. *Ferguson C.* Accounting information systems research over the past decade: Past and future trends / C. Ferguson, P.-S. Seow // Accounting & Finance. – 2011. – No. 51. – P. 235-251.